

Santa Teresa de Cardona, la santa i abadessa catalana que els censors van fer passar per Santa Teresa d'Àvila

Autor: Jordi Bilbeny
Data de publicació: 29-01-2021

Noves evidències exposen que Teresa de Cardona, identificada amb Teresa de Jesús pels investigadors de l'institut Nova Història, va ser coneguda també pels catalans com a «Santa Teresa de Cardona»

La troballa d'En Joan Cassola.- Acabo de llegir la notícia publicada al nostre web, que l'amic i investigador Joan Cassola ha trobat una postal editada a les darreries del segle XIX, que parla de l'abadessa de Pedralbes, directament com de «Santa Teresa de Cardona»[1]. El text de la postal és més que explícit, perquè, en parlar de Teresa de Cardona ?que, efectivament, en va ser l'abadessa dels anys 1521 al 1562[2], i que no va ser mai oficialment beatificada?, li diu nítidament i inconfusiblement «santa». I la identifica obertament amb l'única santa Teresa amb qui es podia identificar: amb santa Teresa de Jesús.

En Cassola, que s'adona de la transcendència del nom i de la postal, ho exposa de forma explícita i contundent: «Observo que es fa referència a Santa Teresa i que aquesta no és anomenada Teresa de Jesús, ni d'Àvila ni tampoc és cognomenada com Cepeda Ahumada —d'aquestes maneres és coneguda oficialment aquesta santa—, sinó Teresa de Cardona, amb totes les lletres»[3].

El detonant de les catalanades de Santa Teresa.- És clar. Tot i la transcendència de la troballa, per nosaltres no és cap novetat, car ara fa ja ben bé vint anys, a l'agost de l'any 2000, que vaig exposar que Santa Teresa de Jesús, per raó de la llengua que feia servir al seu Libro de la Vida, plena de catalanismes, catalanades i errors de traducció[4], i d'algunes dades biogràfiques que posteriorment vaig remarcar en tertúlies i conferències[5], no podia ser una dona castellana, sense estudis, sinó que havia de ser una dama catalana amb una gran formació cultural, d'una família notable, monja

de València o Barcelona[6]. I encara més: no podia ser una dona castellana, perquè la història i la biografia oficials de Santa Teresa ens recorden un cop rere un altre, que no va posar mai els peus a la Nació Catalana, on se li haurien pogut enganxar tant aquells mots i aquelles construccions lingüístiques estranyes a la llengua mesetària, com el seu sesseig pronunciat i omnipresent, llavors inexistent a Castella[7]. Va ser tan forta i tan pregona aquella impressió lingüística, que d'ençà d'aquell any vaig començar a defensar que Santa Teresa era una monja catalana, amb la biografia falsejada i amb l'obra traduïda. I que ja la podíem començar a vindicar com una de les més grans i universals escriptores i místiques en llengua catalana. Ni la literatura ni la mística no s'improvisen. Una cosa és l'amor a Déu i a la vida, la vivència d'eternitat, l'experiència d'unió de l'ànima amb Déu, i la seva revelació parlada a les orelles d'algú. Però una altra cosa és la redacció de tot plegat i la subtilització en mística. En Joan Cassola també ho havia preconitzat, en fer veure que Teresa de Jesús era imbuïda d'una religiositat cent per cent catalana, i d'una concepció amorosa que ella recollia dels trobadors i d'En Ramon Llull[8]. Érem aquí: sabia que Santa Teresa era catalana i catalanoparlant i ara calia destapar tota la resta.

En Pep Mayolas identifica Santa Teresa amb Teresa de Cardona. Les noves troballes dels investigadors de l'Institut Nova Història.- Quan En Pep Mayolas la va identificar amb l'abadessa de Pedralbes Teresa de Cardona i Enríquez, tot va començar a prendre sentit, car aquesta descendia de la casa reial catalana i era cosina germana del rei Ferran. La identificació d'En Mayolas, assumida per mi i, després, per tot l'equip de recerca de l'Institut Nova Història, va venir al cap d'uns anys corroborada per una llegenda catalana, recollida per En Pau Bertran i Bros al 1883 i editada al 1909 al seu Rondallari, que exposa que santa Teresa «era abadessa»[9]. En vaig donar puntual notícia des del web de Nova Història[10], perquè era una dada més que reveladora, que ens tornava a menar directament a Na Teresa de Cardona. Després, En Felip Rodríguez ha pogut documentar d'altres referències semblants a Santa Teresa, on se l'esmenta com a «abadessa», en un llibre del segle XIX[11], però també en una obra del 1643, impresa a Palerm[12]. Nogensmenys, la gran aportació d'En Rodríguez ha consistit, sobretot, a referenciar degudament, en un llibre alemany d'En Franz Volkmar Reinhard, publicat a Reutlingen al 1802, que el nom civil de la Santa era el de «Caterina de Cardona»[13].

«Santa Teresa o Caterina de Cardona», segons Franz Volkmar Reinhard al seu Ueber den Kleinigkeitsgeist in der Sittenlehre (Reutlingen, 1802), p. 126.

I, encara En Josep Segarra va localitzar en una subhasta barcelonina un quadre de la Santa, datat ara del segle XVII, ara del segle XVIII[14], amb una llegenda ben clara que objectivava sense cap mena de dubte: «S. Theresa Abadesa, i Martir»; per la qual cosa En Segarra, en fer-nos saber la troballa, al desembre del 2014, no es podia estar de comentar que el quadre «reforça la teoria que santa Teresa era Abadessa»[15] i que era precisament l'abadessa de Pedralbes, raó per la qual el quadre també la pinta amb el bàcul abacial.

Santa Teresa, amb el bàcul abacial i el títol d'abadessa.

Però el més sorprenent de la llegenda del quadre és que també exposava que era «Màrtir». Llavors, atès que la santa Teresa castellana no va patir mai cap martiri històric, cal interpretar que la santa Teresa abadessa, sí. És l'aniquilació física de la seva vida. És a dir: l'aniquilació de la seva biografia. I això també ens quadra amb l'atribució de la vida de l'Abadessa Teresa de Cardona a una monja castellana. La pintura, finalment, va ser comprada al 2015 per En Josep Maria Orteu, editor i patró de l'Institut Nova Història, i En Josep Segarra, al novembre també d'aquest any, en va presentar una ponència al 15è Simposi sobre la Descoberta Catalana d'Amèrica d'Arenys de Munt sota el títol «Santa Teresa, abadessa, segons un quadre català del segle XVII»[16].

És a dir, que cada any que passa podem anar corroborant una mica més els resultats dels nostres estudis amb noves aportacions gràfiques i documentals de tota mena, que ens ajuden a avançar en la certesa que Santa Teresa de Jesús era l'Abadessa de Pedralbes Teresa de Cardona i que la censura d'estat l'ha esborrada de la història i ha atribuït la seva vida i la seva obra a una monja castellana anomenada Teresa de Àvila o de Jesús.

Santa Teresa, natural de l'Espanya Tarraconense.- Un bon resum del que us acabo d'exposar és l'estudi d'En Pep Mayolas sobre aquest mateix desdoblament biogràfic, publicat com a «Exordi» a l'Obra Poètica de la Santa, traduïda al català per En Ramon Dachs[17], i reblat a la conferència pronunciada a Montblanc, el diumenge 3 d'agost del 2016, al si de la 2a Universitat Nova Història, amb el títol «Teresa d'Àvila i Teresa de Cardona: a la recerca de Santa Teresa de Jesús»[18]. Ultra la tasca imponderable d'En Mayolas per desemmascarar aquest gran furt biogràfic, i atorgar a Santa Teresa, més enllà de l'usurpació censora espanyola, la seva autèntica personalitat, jo també m'he permès fer-hi petites aportacions particulars i ho he anat també ampliant amb conferències[19] i estudis. Un d'ells sobre la identitat en el nombre de germans (i força dels seus noms i particularitats) entre Santa Teresa de Jesús i Teresa de Cardona[20], i un altre entre el desdoblament de l'oncle Pere de Teresa de Cardona, gran bibliòfil, erasmista, mecenes literari i home

preeminent, amb l'oncle de Santa Teresa de Jesús també dit Pere i que també tenia una gran biblioteca, però de la qual no n'ha quedat ni rastre[21]. Amb tot, una de les dades capitals que aportava En Mayolas per argumentar que continuem parlant d'una usurpació i suplantació biogràfica és que a Santa Teresa, precisament, va ser qualificada com a «natural de l'Espanya Tarraconense» quan a «l'any 1611 els procuradors de Tortosa i els cònsols de Tarragona havien enviat suplicacions al papa Pau V per a la beatificació de Teresa de Jesús»[22]. El tema de la beatificació també és altament significatiu, perquè no deixa de ser revelador, que quan el Concili Provincial de la Tarraconense, al 1602, a petició de l'Orde Carmelita, va aprovar que es promogués la canonització de la Mare Santa Teresa de Jesús, «el Concili decretà que s'elevessin a Sa Santedat [Climent VIII] uns honors per a obra tan santa i comissionà a l'efecte l'I·lm. Sr. Bisbe de Vic, el Rvdssim. Abat de Poblet i el Síndic de la Seu de Lleida»[23]. Ningú no ha trobat mai gens estrany que el procés de beatificació i canonització de Santa Teresa s'incoés durant el decurs d'un Concili Tarraconense i que fossin catalans els responsables de sol·licitar-ho al Papa. Potser és, doncs, perquè era d'allò més natural que uns religiosos catalans s'encarreguessin d'aquest procés, perquè així tenien cura de les seves monges de vida més exemplar i santa? Jo n'estic plenament convençut. I, llavors, tenint això en ment, ara tindria molt de sentit que, durant les solemnitats i festes de celebració de la beatificació de Teresa a Barcelona, els sermons dels pares Josep Serrano i Jaume Rebullosa estiguessin impregnats d'expressions comunes com «la nostra santa»[24], «la nostra Teresa»[25], «la nostra divina Teresa»[26], «la nostra beatificada»[27], «la nostra santíssima Teresa»[28] i moltíssimes altres més de semblants, sempre amb aquest mateix apel·latiu de propietat, tan revelador a la boca d'uns catalans, que ara fa servir l'un i ara l'altre, però que no citaré per no fer-me pesat. És un «nostra» gens neutre i, en el cas que ara ens ocupa, molt suggeridor. És el mateix «nostre» que fa servir En Lluís Vives per indicar-nos que comparteix llengua i pàtria amb Erasme[29]. I és el «noster» que empra En Verdaguer al seu poema «Colom», per revelar-nos que En Colom és català: que «noster est»[30]. I, així mateix, «la nostra Teresa» és el que es remarca fins a l'extenuació en aquells sermons, compartits amb els devots barcelonins. Hi ha quelcom de pertinença. Quelcom evident. Jo crec que es tracta de la seva catalanitat. D'una catalanitat llavors innegable i assumida per tothom com la cosa més natural del món. I jo suposo que, per aquesta mateixa evidència, quan el llibre narra la intenció i l'«Argument de l'Obra», fa palès sense cap mena d'embut que Barcelona fou de les primeres ciutats a alegrar-se de la beatificació de Teresa, i de les primeres, «quan arribà la saó, de fer els primers Oficis, i dir la primera Missa a glòria de Déu i de la seva Santa»[31]. És cert que el text pot expressar perfectament que la missa és «a glòria de Déu» i «de la santa de Déu», però no és menys ver que també es pot interpretar amb tot rigor sintàctic que Barcelona fa aquella celebració a glòria de la seva santa i a glòria de Déu. I potser l'ambigüitat sigui volguda. O forçada pel corrector del llibre. Car, si d'una cosa no en tenim cap dubte és que la missa era per celebrar la beatificació de Teresa. Per tant, era a glòria de la Santa. I la lloança a Déu s'hi podia haver interpolat per crear l'ambigüitat que hem detectat i esborrar la relació directa de Barcelona amb la nova beata declarada a Roma. Sigui com fos, si Santa Teresa era Santa Teresa de Cardona, i va viure a Pedralbes i entre els barcelonins i catalans, llavors s'expliquen del tot els mots que En Josep Dalmau, canceller reial, escrivia al bisbe de Barcelona Lluís Sanç per exposar-li el sentit d'aquelles celebracions. Li reconeix que l'alegria de la beatificació ha sigut tan general arreu d'Espanya i de la Cristiandat, que això «obliga la nostra nació a assenyalar-s'hi, joiosa de les mercès que Déu miraculosament fou servit de fer-nos per la seva mà, essent a la terra, i ara ens fa cada dia per la seva divina intercessió»[32]. És a dir, que mentre Teresa vivia a la terra va fer mercès miraculoses a la Nació Catalana, directament, amb la seva mà. Cosa que seria del tot normal si vivia entre catalans. Perquè, indirectament, només ho va fer, no pas des de Castella, sinó des del cel.

En Ramon Serrano i la medalla amb l'emblema heràldic dels Cardona.- A més a més, a l'any 2018, En Ramon Serrano feia una troballa fenomenal: topava amb una medalla de Santa Teresa, considerada del segle XVIII, que al revers hi contenia l'emblema dels Cardona: tres cards. I va venir a exposar-la al 18è Simposi sobre la Història Censurada de Catalunya, d'Arenys de Munt, el dissabte 17 de novembre d'aquest mateix any[33]. Com és de tothom sabut, l'escut de la família Cardona conté una àmplia variació del mateix signe parlant. Així, els cards, tant es poden trobar com a tres plantes diferents amb una sola flor, amb tres flors cadascuna o bé com a una sola planta amb tres flors. I aquesta és la que ens interessa, perquè és la que trobem a la sobredita medalla teresiana.

Emblema familiar dels Cardona, amb un card de tres flors, en un capitell del monestir de Santa Maria de l'Estany, al Moianès (enciclopedia.cat).

La medalla trobada per En Serrano, si bé amb petites variants que han conduït a veure-hi una altra planta, s'assembla moltíssim a l'emblema heràldic dels Cardona, sobretot per les tres branques i les tres flors. Atès que no hi ha cap símbol heràldic amb cards que ara mateix es pugui relacionar amb la Santa d'Àvila, crec que la medalla va mirar d'identificar obertament Santa Teresa amb la seva nissaga veritable. Per això posa la seva imatge al mig del card, com naixent o sorgint-ne de dins, cosa que tindria sentit si continuéssim parlant de Na Teresa de Cardona.

Medalla de Santa Teresa (s. XVIII) amb el revers amb els tres cards, emblema heràldic dels Cardona.

El bàcul de Santa Teresa, símbol abacial i evidència d'una santa abadessa.- I tot seguit jo també hi parlava del bàcul que Santa Teresa va tenir i amb el qual surt representada en una bona colla de pintures dels segles XVII i XVIII, com la del quadre barceloní, que indiquen una vegada més, que Santa Teresa havia de ser una abadessa, raó per la qual anava acompanyada del bàcul abacial[34]. Na Marta Cusó reconeix que entre els diversos símbols de l'abadessa hi ha el bàcul, com a distintiu de l'«autoritat i jurisdicció episcopal»[35]. És normal, doncs, que el bàcul fos el símbol per excel·lència d'una mare abadessa i, fins i tot, el símbol que escollien, un cop difuntes, perquè fossin perpetualment recordades, com podem observar a la quasi totalitat de les laudes sepulcrals de la Sala Capitular del monestir de Vallbona de les Monges, on un gran nombre de les abadesses que hi són sebollides tenen un bàcul per icona immortal[36].

Lauda sepulcral de Joana de Vilafranca. Lauda de Blanca de Caldes (patrimonifunerari.cat).

El bàcul, o un bàcul atribuït a la Santa, s'ha conservat com a relíquia a Àvila. Però, gràcies també a aquest fet, podem ara fer-nos forts a evidenciar el desdoblament de la dama catalana per la monja de Castella, perquè, com molt bé apunta En Rafel Mompó, «la Teresa Abadessa, reforçada per aquest atribut icònic, no pot ser la Teresa oficial d'Àvila»[37]. És cert: si Santa Teresa de Jesús tenia un bàcul és que tornem a parlar, de tot en tot, de l'abadessa de Pedralbes. Essent les coses així, llavors, faria molt de sentit que aquest bàcul s'hagués conservat a Catalunya fins al segle XIX, en el moment de l'exclaustració, com també recull En Mompó[38] de les recerques que Na Maria Toldrà va dur a terme sobre aquest particular[39]. Perquè, curiosament, la Santa, poc abans de morir, el va llegar al sanaügenc Joan de Jesús Roca, «primer carmelità descalç català i fundador del carmel català a la nostra terra»[40].

La «Virgen Coronada», d'En Joseph de Páez (vers el 1770), amb Santa Teresa amb bàcul.

El papa Pius IV tracta Teresa de Jesús d'«abadessa».- Si bé, tal com heu observat a l'inici de l'article, ja hi havia diverses referències aportades per En Felip Rodríguez que ens presentaven obertament i sense cap mena d'embuts Santa Teresa com a «abadessa», el fet que fossin dades extretes de llibres dels segles XVII, XVIII i XIX, i d'escriptors de temàtica generalista i diversa, semblava als ulls dels nostres detractors que aquestes noves evidències de catalanitat de la Santa, no havien de tenir cap força documental ni validesa historiogràfica. Amb tot, al 2018, mentre cercava informació per presentar la meva ponència al 18è Simposi sobre la Història Censurada de Catalunya, que versava precisament sobre els rastres pictòrics dels segles XVII i XVIII, que ens han presentat Teresa de Jesús amb un bàcul abacial, vaig trobar una butlla del Papa Pius IV, adreçada a Aldonça i Guiomar d'Ulloa per a l'erecció del convent de Sant Josep a «Àvila», i datada a l'agost del 1565, en què es fa un esment especial a «Teresa de Jesús, ara l'actual Abadessa» (Theresa de Jesu nunc moderna Abbatisa)[41].

Butlla de Pius IV, Calendes XVI d'agost del 1565 (fragment).

La butlla i la dada particular, atès que jo llavors ja investigava i preparava un altre tema per al Simposi, sobre el bàcul de la Santa, la vaig passar a l'amic i llatinista Francesc Magrinyà, perquè la pogués presentar i donar a conèixer al sobrecitat Simposi. Com així va fer[42]. En el decurs de la seva ponència, i després d'analitzar el text en llatí de la butlla, En Magrinyà va remarcar que «el mot "abbatisa" amb què és esmentada Teresa, indica que és abadessa»[43]. Com no podia ser d'una altra manera, i, per més estrany que ens pugui semblar, el mot llatí «abbatisa» no vol dir res més «abadessa»[44]. Per tant, si Teresa de Jesús és oficialment reconeguda com a «abadessa» en una butlla pontifícia, dimanada directament de la mà d'un Pontífex, i en una data ara ja tan primerenca com el 1565, és que Pius IV tenia molt clar que feia referència a l'abadessa de Pedralbes. De fet, el papa ja li havia permès de fundar el nou orde carmelita uns anys abans, al 1562[45]. I com que la Teresa castellana, llavors, només era una senzilla monja del convent de l'Encarnació[46], sense capacitat organitzativa ni poder econòmic, és molt estrany que la Santa Seu encomanés una reforma d'aquest abast a una monja, més que no pas a una abadessa, amb tot el poder, contactes i facilitats que tenia. Nogensmenys, caldrà esperar veure el redactat original de la butlla papal per acabar d'escatir exactament de què estem parlant i dilucidar d'una vegada per totes si la transcripció moderna ha afegit, suprimit o

canviat quelcom al text. Involuntàriament o no.

Santa Teresa com a Comtessa de Féria.- La darrera aportació per acabar d'identificar Santa Teresa amb Teresa de Cardona, dita també Caterina de Cardona, l'ha aportada recentment En Rafael Mompó, car troba al llibre Casos Notables de la Ciudad de Córdoba (anònim, datat vers el 1618) que s'identifica, sense cap mena d'embuts, la Comtessa de Feria amb la «Mare Teresa de Jesús»[47]. I tot seguit En Mompó comenta: «Qui era, però, la comtessa de Féria que amaga Teresa de Jesús i desvela l'anònim? Als papers fou Catalina Fernández de Córdoba (1495-1569) i el web de la RAH espanyola condensa així la seua preeminència: "Filla del primer marqués de Priego, Pedro Fernández de Córdoba"»[48], també esmentat, per d'altres fonts, com a «Don Pietro Cardona Marchese di Plego»[49]. Cert: ja Paolo Giovio, al 1561, esmenta En Pere de Cardona com a «Marchese di Plego»[50]. És a dir, que tornem a ser davant d'una dama de la família dels Cardona, dita ensems Caternina de Cardona i Catalina de Córdoba, raó per la qual En Pep Mayolas també indicava que, a l'edició veneciana de 1727 de l'obra Vite di Molte Venerabili Madri Carmelitane Scalze, e Discepole di s. Teresa[51], Na Caterina de Cardona apareix ara sota la forma «Caterina di Cardona» i suara com a «Caterina di Cordova»[52]. Per tant, amb aquesta nova identitat, ja desvelada anteriorment per En Felip Rodríguez, ara s'entén amb totes les llums per què En Butrón ens exposa que Santa Teresa comença a pensar en la reforma carmelita, però, en canvi, qui «veu anticipadament la seva reforma en un èxtasi» és, ni menys ni menys, que «Dona Caterina de Cardona»[53].

Santa Teresa, emparentada amb famílies catalanes.- Arribats aquí encara hem trobat més informació, car una amiga meva bibliotecària, de Barcelona, que vol que el seu nom quedi en l'anonimat, em va fer arribar fa un any i mig el Calendari Català pera l'Any 1898, editat per En Joan Baptista Batlle, perquè hi havia trobat que a la pàgina dedicada al mes d'octubre, concretament al dia 15, en parlar de Santa Teresa, s'hi feia constar que «estava emparentada ab families catalanes»[54].

L'esment a Santa Teresa, «emparentada amb famílies catalanes» al Calendari Català pera l'Any 1898.

És a dir, que Santa Teresa, si era emparentada amb famílies catalanes és que havia de ser catalana. O com em remarca també la bibliotecària barcelonina que em fa arribar el llibre: «Hi havia catalans a finals del XIX que pensaven o sabien que Santa Teresa tenia arrels a Catalunya». Efectivament. Però, com que això xoca frontalment amb tot el que sabem de la biografia oficial de la Santa, publicada en centenars d'estudis i biografies, és que la informació que recull i publica l'editor del Calendari, li havia de venir per via oral. Per la via del boca-a-orella, transmesa de generació en generació, i que, per tant, no es va poder censurar, ni esborrar, ni reescriure insidiosament.

Santa Teresa a Barcelona amb Caterina i Estefania de Rocabertí.- És des d'aquest mateix vessant de la tradició oral, que he localitzat un nou vincle de Santa Teresa amb Barcelona i, més concretament, amb una dama catalana, que després esdevindria monja carmelita. Es tracta de la informació que ens forneix En Víctor Balaguer, a la seva història dels carrers de Barcelona, car, en parlar del Carrer de la Canuda i de l'antic convent de monges carmelites descalces que hi havia, ens innova que va ser fundat per «Caterina de Rocabertí, filla dels comtes de Peralada», precisament, «el 25 de novembre del 1588»[55]. La dada la recull també En Joan Amades a les seves Històries i llegendes de Barcelona[56]. Ha de ser la famosa Caterina de Crist, de qui Jeroni de Sant Josep ens diu que va ser una de «les primeres de l'Orde» i de les primeres «companyes de la nostra Santa Teresa», triada priora del convent de Barcelona[57]. Com que d'altres fonts ja més oficials, o oficials del tot, ens expliquen que el convent va ser fundat per Estefania de Rocabertí[58], germana del frare mendicant Josep de Rocabertí[59], és més que versemblant que, tot i que hi ha autors que les fan una sola i única monja[60], siguem davant de dues parentes molt properes. Però el més important de tot plegat és que En Balaguer ens assegura que en fer-se monja, Na Caterina «rebé l'hàbit de les mateixes mans de Santa Teresa»[61]. «De mans de la mateixa gloriosa Santa Teresa», subratlla també l'Andreu-Avel·lí Pi i Arimon[62]. Com sembla evident, En Balaguer i En Pi i Arimon, que no aporten cap referència documental que avali la seva asseveració, havien d'haver aconseguit la dada de la tradició oral, llevat que la traguessin d'En Serra i Postius, que també ens la forneix, tot precisant encara que la Santa, «coneixent el seu esperit, l'animava entranyablement»[63], cosa que permet suggerir, de nou, la presència de Teresa al seu costat, no tan sols per posar-li l'hàbit. A més a més, és sabut de tot biògraf solvent de la Santa ?entenguem-nos: de la Santa oficial castellana?, que aquesta mai no va posar els peus ni a la capital catalana ni a Catalunya. Però si Santa Teresa és Teresa de Cardona, llavors Caterina de Rocabertí podria ser perfectament la seva cunyada, casada amb el seu germà Jaume de Cardona[64], puix que En Juan de Palafox ens advera que Caterina de Crist era parenta de Santa Teresa[65]. I Teresa, amb tota normalitat i deferència, bé li podia haver imposat l'hàbit de carmelita a Barcelona, en un acte tan solemne com familiar. Però, aleshores, això evidenciava la presència de la Santa a la capital catalana i que la biografia de la Teresa castellana era un constructe d'estat. I calia actuar amb determinació. Consegüentment, i a fi de deslocalitzar les Rocabertí i Santa

Teresa de Barcelona, algunes fonts bibliogràfiques ens presenten ja Caterina, dita també Caterina de Crist, com una monja «castellana»[66] i «natural de Madrigal»[67], al bisbat d'Àvila, que tenia de nom de pila «Catalina de Balmaseda»[68] o «Catalina Muxica»[69], i que, en la línia de la formació de les dones castellanes de l'època, «no sabia llegir quan entrà en religió»[70]. Però, com que els Rocabertí eren naturals de «Massanet» de Cabrenys[71], i sabem assertivament que Estefania, segons En Miguel Batista de Lanuça, també hi va néixer al 1530[72], ara resulta totalment palès, a més del canvi de «Rocabertí» per «Balmaseda», la substitució de «Mas-sa-net» per «Ma-dri-gal», i, fins i tot, per «Bal-Mased-a», feta amb el propòsit habitual de descatalanitzar aquesta primera i rellevantíssima companya de Santa Teresa. Això se'ns fa encara més evident quan anem a consultar la font historiogràfica que fa servir En Lanuça: és el llibre d'En Jerónimo Çurita sobre Les Empreses i Lligues d'Itàlia, dutes a terme pel rei Ferran el Catòlic, d'on extreu que un parent de la «Catalina de Balmaseda» era el soldat «Bernardino de Balmaseda», que es va significar en unes guerres amb França a l'època d'aquest monarca[73]. Ara bé: als Annals d'En Çurita no hi apareix cap «Bernardino de Balmaseda» lluitant a França, sinó que, com era de suposar, el qui realment hi trobem és En «Bernat Hug de Rocabertí» (fill del baró de Massanet de Cabrenys, Guillem Hug de Rocabertí)[74], que va destacar militarment a les guerres del «Rosselló, Conflent, Cerdanya i Llenguadoc»[75] a l'època de Joan II. I encaixaria amb el fet que En Lanuça el faci, precisament, «aragonès»[76]. Llavors, seria normalíssim que s'esmentés En Bernat Hug en una vida de Caterina de Crist, perquè o bé era el seu pare o el seu besavi. I també seria més que normal que s'hi esmentés Estefania de Rocabertí, totes dues fundadores del primer convent de Carmelites descalces de Barcelona.

Santa Teresa a València amb En Cristòfor Colom.- És fàcil, doncs, pensar que, si s'ha esborrat la presència de la Santa a Barcelona i Catalunya, també s'havia d'haver fet a València, on la història oficial ens assegura que Teresa mai no hi va posar els peus en persona. Així, segons Na Laura Garcés, «Santa Teresa no fundà personalment a València», sinó que ho va fer vicàriament per mitjà d'algunes de les seves monges[77]. Però, per contra, En Diego de Yepes, un dels seus primers biògrafs, escriu de forma ben explícita que «el Mestre Cristòfor Colom, Visitador General de l'Arquebisbat de València, confessà moltes vegades, comunicà i tractà familiarment la santa Mare Teresa de Jesús, i, parlant d'ella en la informació de València, diu aquestes paraules: "Jo tinc la mare Teresa de Jesús per una de les dones d'esperit més singular que he vist mai a la terra"»[78]. I ho diu en un llibre imprès i publicat amb les llicències inquisitorials corresponents, que s'adjunten a l'inici de l'obra[79]. És a dir que el valencià Cristòfor Colom va ser un confessor de la Santa i, per tant, la va conèixer i tractar amb profunditat dins del seu propi arquebisbat, d'on ell n'era el visitador. Com que En Yepes no explicita en cap moment que En Colom va conèixer la Santa per terres castellanes, on, en tant que visitador arquebisbal valencià, no hi tenia cap jurisdicció, cal deduir que la va confessar dins del regne de València, on Teresa havia de viure, malgrat que la reescripturació censora no ens ho permeti clissar. Això, explicaria amb molt més sentit que Teresa s'inspirés En Francesc de Borja per tirar endavant la seva reforma monacal, com relata En Butrón: «Porta Sant Francesc de Borja les senyores religioses Descalces franciscanes de Gandia a Castella. Entra Santa Teresa amb aquest exemple en pensaments de la reforma»[80]. I En Ribadeneyra també exposa que En Francesc de Borja va dur a Castella «algunes monges Descalces de la primera regla de Santa Clara del monestir de Gandia»[81]. Sembla, doncs, un fet inqüestionable que En Borja va treure, per la raó que fos, unes monges clarisses de Gandia. Ara bé: quan En Butrón ens recorda que «Ve Teresa dexar sus patrios lares/ De Santa Clara nobles Religiosas»[82], ens està dient amb veu ben precisa que la Santa va veure per ella mateixa com aquestes monges clarisses deixaven el seu convent i la seva pàtria. «Ve Teresa dexar» només vol dir que Teresa va veure com marxaven del seu convent, la qual cosa implica que hi havia de ser: o en aquest convent o a Gandia. I, aleshores, ja sembla totalment creïble que, Teresa, després de consultar Sant Lluís Bertran, aquest li aprovi l'empresa i els rigors que comportava[83]. En un altre moment, en què la Santa escriu al Pare Gracian, i a la carta esmenta «la priora de Pastrana»[84], el Pare Antoni de Sant Josep, s'apressa a rectificar que, el text, allà «on diu Priora de Pastrana, ha de dir de Paterna; puix a Pastrana no hi havia ja convent ni Priora»[85] i perquè a la carta anterior Teresa hi parla sempre dels problemes que hi ha al convent de Paterna[86], que és un municipi al nord-est de València. Doncs bé: com que ara ja sabem que Santa Teresa era en realitat Caterina de Cardona, quan En Lanuça ens relata que Caterina de Cardona va tenir una visió «al Cor de les Carmelites Descalces de Pastrana, on va visitar la Beneïda Mare Isabel»[87], ara podem dir, salvant el retoc, que Santa Teresa va tenir la visió al convent de Paterna, on la seva priora també es deia Isabel[88]. És la Isabel de Sant Francesc tan estimada per la Mare Teresa, i a qui s'encomanava a les seves oracions[89].

La relació de la Santa amb el futur sant Francesc de Borja va ser llarga i permanent. Ella mateixa remarca que «sempre m'ajudava i donava avisos en el que podia, que era molt»[90], cosa que pressuposa una certa proximitat. I, contra el que prescriuen les fonts oficials, va durar tota la vida, fins al moment de la mort de Teresa, com ho assegura la Mare Isabel de Sant Domingo ?priora, al 1595, del Carmel de Saragossa? en els processos de canonització: «Sap que amb el dit Pare General de la Companyia de Jesús, la dita Mare conservà fins a la seva mort el tracte i la comunicació que tenien»[91]. I afirma que ho sap «per haver-ne vist moltes cartes i per haver-ho sentit dir a la Mare» Teresa[92]. Però, com ja m'ensumava, «malauradament, no ens ha arribat cap d'aquestes cartes»[93]. Ben cert: la vida valenciana de Santa Teresa sembla esborrada sense cap escrúpol ni mirament. Però si la tenim en compte, més enllà de la visió encarcarada i guerxa que la censura d'estat ens ha llegat, es pot deduir amb força precisió. I explicaria ara moltes vaguetats. Explicaria per què encara es conservava, al segle XVIII, a la catedral de València, «una carbasseta en què

portava aigua beneïda Santa Teresa de Jesús [quan anava] pels camins»[94]. Però també explicaria, sobretot, per què «es conserva a les Carmelites descalces de[l convent de] Sant Josep, de València, el segell amb què tancava les cartes» Teresa de Jesús[95]. Si aquest convent, que és «el primer que hi hagué a València de la regla reformada per Santa Teresa»[96], més que ser fundat per monges provinents de Castella[97], ho hagués estat per monges que ja eren al regne i a València mateix ?al convent de sant Cristòfor?, com postulen En Vicent Boix[98] i En José Garulo[99], seria versemblant que Teresa, que les hi enviava, també fos aquí. Suposo que per això mateix coneix un munt de monges del convent de Santa Clara de Gandia, inclosa la seva abadessa[100], Sor Joana de la Creu, que era la germana de sant Francesc de Borja[101]. Llavors, si Santa Teresa era, com venim defensant, Teresa de Cardona, atès que En Cristòfor Colom es deia en realitat Cristòfor de Cardona i Colom[102], descendent directe dels marquesos de Guadalest i del Gran Almirall i Descobridor Cristòfor Colom[103], tindríem que Santa Teresa, a València, va triar un notable parent seu perquè li fes de confessor. Llavors, ja ens ha de semblar natural del tot que, quan es van celebrar a la Capital del Túria les festes de canonització de la Santa, qui en va presidir la processó d'homenatge, el 8 d'octubre del 1622, portant-ne el penó, va ser precisament En Francesc de Cardona, 5è Marquès de Guadalest[104].

Santa Teresa de Cardona en la consciència catalana del segle XIX.- Tenim, per tant, massa evidències acumulades de la relació de Santa Teresa amb Catalunya i Barcelona, mantingudes per via de la tradició oral i per via de la documentació coetània, preservada en escrits de la Santa, adreçats a ella o en estudis dels seus biògrafs, tant antics com moderns. Evidències que ens parlen d'una Teresa «abadessa», que té un bàcul abacial per icona, com la majoria d'abadesses del moment ?que els pintors reprodueixen en llurs quadres?, i que a Àvila el conserven encara avui per relíquia. Que té aspectes de la seva biografia calcats a l'abadessa de Pedralbes i que se l'esmenta de tant en tant com a «Santa Teresa o Caterina de Cardona». Que està emparentada amb famílies catalanes. Que és natural de la Tarraconense i que, finalment, segons ara ens ha reportat En Joan Cassola, d'una faisó més que reveladora, també era coneguda a Catalunya ?si més no a Barcelona? com a «Santa Teresa de Cardona». Sense oblidar que se la fa «màrtir» en el sentit que se li ha destruït «la vida» o biografia, que és el que ha passat tan sols a la Teresa catalana. És a dir, que si encara ens quedava cap dubte que Santa Teresa de Jesús era l'Abadessa de Pedralbes Na Teresa de Cardona, la nova informació fornida per En Cassola ens ho acaba de corroborar de tot en tot.

Nogensmenys, i si bé es podria al·legar ?com acostumen a fer els mantenidors del pensament únic i inquisitorial? que tan sols som davant d'una postal, impresa d'estranquis, tot saltant-se els marcs de la legalitat i la legitimitat, per algun catalanista fanàtic, devorat per l'odi visceral a Espanya i a tots els seus mites, inclosos els religiosos, i, per tant, sense cap valor documental ni històric, jo no ho puc veure ni creure així. La postal va signada. A la part baixa esquerra s'hi pot llegir perfectament: «Clixé de A. Mas»[105], cosa que indica clarament un autor de la imatge i que, a manca, de tota altra eventual responsabilitat, la justícia espanyola podria llençar contra ell qualsevol invectiva, si així ho arribava a considerar. A més a més, també podem observar a la capçalera, ultra la descripció de la imatge, el número «259»[106], que palesa que es tracta d'una col·lecció de postals i no pas d'una foto furtiva. És a dir: d'una col·lecció editorial o amb responsable d'impressió. Res, doncs, de paralegal, alegal o d'obertament il·legal. La postal s'emmarca dins d'un programa pensat a fi de difondre imatges rellevants de la història de Barcelona. Com veiem, el monestir de Pedralbes n'és una. I, precisament, una que s'imprimeix amb la llegenda inconfusible que la cisterna (o pou ?«lo brocal»[107], diu el text?) que hi veiem l'havia manada fer la seva abadessa[108], com evidencien els historiadors que en fan referència, i que ara som sabedors que no era altra que Santa Teresa o Santa Teresa de Cardona.

Una darrera evidència de «Santa Teresa de Cardona» i Pedralbes a les albors del segle XX.- Però això no és tot. Cercant informació sobre aquest pou de Pedralbes, a fi que En Joan Cassola pogués gaudir d'una mica més de material, he anat a espetegar a les pàgines del primer volum d'una nova versió del Diccionari de la Llengua Catalana amb la correspondència castellana, d'En Pere Labèrnia, editat a Barcelona per Salvat i Companyia[109]. Aquí, s'hi torna a mostrar la mateixa fotografia del pou del monestir de Pedralbes, que ja hem vist, i s'hi torna a fer esment que es tracta de la «Cisterna de Santa Teresa de Cardona»[110].

Ara ja no som davant d'una simple i escadussera postal, sinó d'un diccionari, imprès per una editorial, legalment constituïda i que, per a aquest llibre, com per a tota la resta, havia de comptar amb la corresponent llicència d'impressió. Per bé que el llibre apareix sense data de publicació, la Biblioteca de Catalunya el data entre 1910 i 1912[111], cosa que ens torna novament a indicar que ben bé durant tot el segle XIX i el primer quart del segle XX, es va preservar, d'alguna o altra manera, més o menys viva, en la memòria oral dels catalans, que l'anomenada Santa Teresa de Jesús no era Teresa d'Àvila, sinó una monja amb família barcelonina, abadessa de Pedralbes, dita Teresa de Cardona. Per la qual cosa també van voler que sabéssim, publicant-ho en postals i llibres, que realment es tractava de «Santa Teresa de Cardona».

Jordi Bilbeny

Solivella, gener del 2021

Notes bibliogràfiques:

[1] JOAN CASSOLA, «Lo Pou de Santa Teresa de Cardona», web de l'Institut Nova Història, 10 de gener del 2021; https://www.inh.cat/articles/Lo-Pou-de-santa-Teresa-de-Cardona

[2] Cf. «Cardona i Enríquez, Teresa de», Gran Enciclopèdia Catalana; Enciclopèdia Catalana, S.A.; Barcelona, 1973, vol. 4, p. 410.

[3] J. CASSOLA, ob. cit.

[4] JORDI BILBENY, «Catalanades, catalanismes i errors de traducció al Libro de la Vida de Santa Teresa de Jesús, web de l'Institut Nova Història, 18 d'agost del 2015; https://www.inh.cat/articles/Catalanades,-catalanismes-i-errors-de-traduccio-al-Libro-de-la-Vida-de-Santa-Teresa-de-Jesus

[5] JORDI BILBENY, «Per què penso que Santa Teresa de Jesús és catalana», conferència pronunciada al Centre Cultural Lleidatà de Barcelona el 3 de juliol del 2012.

[6] Vg. JORDI BILBENY, «Una llegenda catalana sobre Santa Teresa», web de l'Institut Nova Història, 29 d'octubre del 2013; https://www.inh.cat/articles/Una-llegenda-catalana-sobre-Santa-Teresa

[7] Vg. JORDI BILBENY, «El sesseig dels primers hispanoamericans i el sesseig dels catalans», web d'En Jordi Bilbeny, 25 de maig del 2020; http://www.jordibilbeny.cat/2020/05/25/el-sesseig-dels-primers-hispanoamericans-i-el-sesseig-dels-catalans/

[8] Vg. JOAN CASSOLA, «Teresa de Jesús, Ramon Llull i els trobadors», ponència presentada al 17è Simposi sobre la Història Censurada de Catalunya; Arenys de Munt, 18 de novembre del 2017; https://www.inh.cat/arxiu/vid/17e-simposi-sobre-la-historia-censurada-de-Catalunya/Joan-Cassola-Teresa-de-Jesus,-Ramon-Llull-i-els-trobadors

[9] PAU BERTRAN i ROS, El Rondallari Català; edició de Josep M. Pujol amb il·lustracions de Joan Vila, Arxius del Folklore Català-2, Editorial Alta Fulla, Barcelona, 1989, p. 148.

[10] JORDI BILBENY, «Una llegenda catalana sobre Santa Teresa»; ob. cit.

[11] FELIP RODRÍGUEZ, «St. Theresa, Spanish Abbess», web de l'Institut Nova Història, 16 d'octubre del 2014; https://www.inh.cat/articles/St.-Theresa,-Spanish-Abbess

[12] FELIP RODRÍGUEZ, «Teresa... "Madre", Priora i Abadessa», web de l'Institut Nova Història, 23 d'octubre del 2018; https://www.inh.cat/articles/Teresa-Madre-,-Priora-i-Abadessa-

[13] FELIP RODRÍGUEZ, «Gonzalo Fernández de Córdoba, el Gran Capitan. Indicis bibliogràfics d'un Cardona», conferència pronunciada el 3 de gener del 2013, Plural-21, 3r Cicle de Conferències sobre la Manipulació de la Història;

https://www.inh.cat/arxiu/vid/3r-Cicle-de-Falsificacio-de-la-Historia/Felip-Rodriguez--Gonzalo-Fernandez-de-Cordoba,-el-Gran-Capitan-indicis-bibliografics-d-un-Cardon

[14] JORDI BILBENY, «Els 11 germans de Santa Teresa i els 11 germans de l'Abadessa de Pedralbes», web de l'Institut Nova Història, 5 de setembre del 2018;
https://www.inh.cat/articles/Els-11-germans-de-Santa-Teresa-i-els-11-germans-de-l-Abadessa-de-Pedralbes

[15] JOSEP SEGARRA, e-mail al grup d'investigadors de l'Institut Nova Història, 29 de desembre del 2014.

[16] JOSEP SEGARRA, «Santa Teresa, abadessa, segons un quadre català del segle XVII»; ponència presentada al 15è Simposi sobre la Descoberta Catalana d'Amèrica, Arenys de Munt, 28 de novembre del 2015;
https://www.inh.cat/arxiu/vid/15e-Simposi-sobre-la-Descoberta-Catalana-d'America/Josep-Segarra-Santa-Teresa,-abadessa,-segons-un-quadre-catala-del-segle-XVII

[17] Vg. PEP MAYOLAS, «Teresa d'Àvila o la flor anacrònica que brotà a Castella com un bolet excels enmig de la Contrareforma», dins TERESA DE JESÚS, Obra poètica; traducció de Ramon Dachs i exordi de Pep Mayolas, Llibres de l'Índex, Barcelona, 2015, p. 9-57.

[18] PEP MAYOLAS, «Teresa d'Àvila i Teresa de Cardona: a la recerca de Santa Teresa de Jesús»; conferència

pronunciada a la 2a Universitat Nova Història, Montblanc, 3 d'agost del 2015; https://www.inh.cat/arxiu/vid/2a-Universitat-Nova-Historia/Pep-Mayolas-Teresa-d'Avila-i-Teresa-de-Cardona-a-la-recerca-de-Santa-Teresa-de-Jesus

[19] Vg. JORDI BILBENY, «Teresa de Jesús i els seus vincles esborrats amb la cultura, la llengua i la Nació Catalanes»; conferència pronunciada a la 5a Universitat Nova Història, Montblanc, 5 d'agost del 2018; https://www.inh.cat/arxiu/vid/5a-Universitat-Nova-Historia/Jordi-Bilbeny-Teresa-de-Jesus-i-els-seus-vincles-esborrats-amb-la-cultura,-la-llengua-i-la-Nacio-Catalanes.

[20] J. BILBENY, «Els 11 germans de Santa Teresa i els 11 germans de l'Abadessa de Pedralbes», ob. cit.

[21] JORDI BILBENY, «L'oncle Pere de Santa Teresa i l'oncle Pere de l'Abadessa de Pedralbes», web de l'Institut Nova Història, 29 de setembre del 2018; https://www.inh.cat/articles/L-oncle-Pere-de-Santa-Teresa-i-l-oncle-Pere-de-l-Abadessa-de-Pedralbes

[22] P. MAYOLAS, «Teresa d'Àvila o la flor anacrònica que brotà a Castella com un bolet excels enmig de la Contrareforma», ob. cit., p. 20.

[23] RAMON DE EZENARRO, Obras del Excelentísimo é Ilustrísimo Señor Doctor D. José Domingo Costa y Borrás, Obispo que fue de Lérida y Barcelona, y Arzobispo de Tarragona; Imprenta del Heredero de D. Pablo Riera, Barcelona, 1866, Tom II, «Concilios Tarraconenses», p. 29.

[24] IOSEPH DALMAU, Relacion de la Solemnidad, con que se han Celebrado en la Ciudad de Barcelona, las Fiestas a la Beatificacion de la Madre S. Teresa de Iesus, Fundadora de la reforma de Frayles y Monjas, de nuestra Señora del Carmen, de los Descalços; Sebastian Matevad, Barcelona, 1615, p. 64 [vers], 67 [vers], 75 [recte], 75 [vers] i 79 [recte].

[25] Ídem, p. 54 [vers], 66 [recte], dos cops; 66 [vers], 68 [recte], 69 [vers], 70 [recte] i 76 [vers].

[26] Ídem, p. 55 [vers], 69 [recte], 73 [vers], 75 [vers] i 76 [vers].

[27] Ídem, p. 54 [vers], 67 [vers] i 79 [recte].

[28] Ídem, p. 60 [vers], 75 [recte], 75 [vers], 77 [recte] i 79 [recte].

[29] Vg. JORDI BILBENY, «El nostre Erasme», web d'En Jordi Bilbeny, 27 d'abril del 2016; http://www.jordibilbeny.cat/2016/04/27/erasme/

[30] Vg. JACINTO VERDAGUER, «Colom», La Veu de Catalunya, any II, núm. 41, 9 d'octubre del 1892, p. 484.

[31] I. DALMAU, ob. cit., foli I [recte].

[32] Idem, «Al Illustrissimo y Reverendissimo Señor Don Luys Sans, Obispo de Barcelona, y del Consejo de Su Magestad», p. 3.

[33] RAMON SERRANO, «Una medalla de Santa Teresa amb l'emblema dels Cardona», 18è Simposi sobre la Història Censurada de Catalunya, Arenys de Munt, 17 de novembre del 2018; https://www.inh.cat/arxiu/vid/18e-Simposi-sobre-la-Historia-censurada-de-Catalunya/2018-S-INH-Ramon-Serrano

[34] JORDI BILBENY, «El bàcul de Santa Teresa», 18è Simposi sobre la Història Censurada de Catalunya, Arenys de Munt, 17 de novembre del 2018; https://www.inh.cat/arxiu/vid/18e-Simposi-sobre-la-Historia-censurada-de-Catalunya/2018-S-INH-Jordi-Bilbeny

[35] Cf. MARTA CUSÓ SERRA, Un monestir femení cistercenc català durant el primer segle borbònic espanyol. Santa Maria de Vallbona (1701-1802); tesi doctoral dirigida per la Dra. Montserrat Jiménez Sureda, Departament d'Història Moderna i Contemporània. Facultat de Filosofia i Lletres, Universitat Autònoma de Barcelona, desembre del 2008, p. 231.

[36] Vg. [MARTA CUSÓ SERRA] «Monestir de Santa Maria de Vallbona: laudes abacials de la sala capitular», web de Patrimoni Funerari, 1r de novembre del 2010; http://www.patrimonifunerari.cat/mapa-funerari-de-catalunya/mapa-funerari-de-lurgell/vallbona-laudes-abacials-de-la-sala-capitular-vallbona-de-les-monges/

[37] RAFEL MOMPÓ, «Més arguments per a identificar Santa Teresa de Jesús amb Caterina de Cardona (2)», web de l'Institut Nova Història, 15 d'octubre del 2020; https://www.inh.cat/articles/Mes-arguments-per-a-identificar-Santa-Teresa-de-Jesus-com-a-Caterina-de-Cardona-2-

[38] R. MOMPÓ, ob. cit.

[39] MARIA TOLDRÀ, «El bàcul de santa Teresa: del mantell d'Elies al convent salvat de les bombes», web Castell Interior, 2 de desembre del 2014;
https://castellinterior.com/2014/12/02/el-bacul-de-santa-teresa-del-mantell-delies-al-convent-salvat-de-les-bombes/

[40] AGUSTÍ BORRELL, «Joan de Jesús Roca, un català al servei de Santa Teresa», web Castell Interior, 17 de novembre del 2014;
https://castellinterior.com/2014/11/17/joan-de-jesus-roca-un-catala-al-servei-de-santa-teresa/

[41] VICENTE DE LA FUENTE, Escritos de Santa Teresa; ob. cit., 1861, Tom Primer, document núm. 5, p. 551.

[42] FRANCESC MAGRINYÀ, «Teresa de Jesús, abadessa, segons una butlla de Pius IV del 1565», ponència pronunciada al 18è Simposi sobre la Història Censurada de Catalunya, Arenys de Munt, 16 de novembre del 2018;
https://www.inh.cat/arxiu/vid/18e-Simposi-sobre-la-Historia-censurada-de-Catalunya/2018-S-INH-Francesc-Magrinya-

[43] Ídem.

[44] VICENTE SALVÁ, Nuevo Valbuena o Diccionario Latino-Español; Librería de Garnier Hermanos, París, 1865, p. 2.

[45] V. DE LA FUENTE, Historia Eclesiástica de España; Compañía de Impresores y Libreros del Reino; Madrid, 1874, tom V, p. 295.

[46] Ídem, p. 294.

[47] R. MOMPÓ, ob. cit.

[48] Ídem.

[49] Ídem.

[50] PAOLO GIOVIO, Le Vite di Dicenove Huomini Illustri; Appresso Giovan Maria Bonelli, Venècia, M.D.LXI, p. 307 [vers].

[51] Vite di Molte Venerabili Madri Carmelitane Scalze, e Discepole di s. Teresa; escrita per un religiós de la Companyia de Jesús, devot del mateix Orde; Appresso Francesco Storti, Venècia, MDCCXXVII.

[52] PEP MAYOLAS, «Un llinatge desdoblat i suplantat: els Cardona (1467-1562)»; conferència pronunciada al 8è cicle, de primavera, de Falsificació de la Història, Associació Nova, Barcelona, 11 de maig del 2016; https://www.inh.cat/arxiu/vid/8e-cicle,-de-primavera,-de-Falsificacio-de-la-Historia/Pep-Mayolas-Un-llinatge-desdoblat-i-suplantat-els-Cardona-1467-1562-

[53] JOSEPH ANTONIO BUTRÒN Y MUXICA, Harmonica Vida de Santa Teresa de Jesús, Fundadora de la Reforma de Carmelitas Descalços, y Descalças; Francisco del Hierro, Madrid, 1722, p. 168.

[54] Calendari Català pera l'Any 1898; editat per Joan Baptista Batlle, Llibreria L'Arxiu, Barcelona 1898, p. 14.

[55] VICTOR BALAGUER, Las Calles de Barcelona; Establecimiento Tipográfico de Salvador Manero, Barcelona, 1865, Tom I, p. 170.

[56] JOAN AMADES, Històries i llegendes de Barcelona; edició a cura de Jaume Fabre i J.M. Huertas Claveria, Edicons 62, s/a.; Barcelona, 1984, vol. I, p. 950, nota 72.

[57] GERONIMO DE SAN IOSEPH, Historia del Venerable Padre Fr. Iuan de la Cruz, Primer Descalzo Carmelita, Compañero, y Coadjutor de Santa Teresa de Iesus en la Fundacion de su Reforma; Diego Diaz de la Carrera, Madrid, 1641, p. 616.

[58] Cf. FRAY ANTONIO DE LOREA, «Capítulo Proemial», La Venerable Madre Hipolita de Iesus y Rocaberti. Religiosa de la Orden de N. P. S. Domingo, en el Monasterio de Nuestra Señora de los Angeles de la Ciudad de Barcelona. Epitome de su Prodigiosa Vida, Virtudes, y Admirables Escritos; Vicente Cabrera, Impressor; València, M.DC.LXXIX, apt. IV, p. s/n.

[59] Cf. RODOLFO GALDEANO CARRETERO, «Estudi Preliminar», a la Historia Moral de Cathalunya. Llibre segon de la Història Cathalana, de Pere Gil i Estadella; edició a cura de Rodolfo Galdeano Carretero, Memòries de la Secció

Històrico-Arqueològica, CII; Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2017, p. XXIV.

[60] Cf. NARCISO FELIU DE LA PEÑA Y FARELL, Anales de Cataluña y Epilogo Breve de los Progressos, y Famosos Hechos de la Nacion Catalana, de sus Santos, Reliquias, Conventos, y singulares Grandezas; y de los mas señalados, y Eminentes Varones, que en Santidad, Armas, y Letras han florecido desde la primera Poblacion de España, Año del Mundo 1778, antes del nacimiento de Chrsito 2174, y del Diluvio 143, hasta el presente de 1709; Juan Pablo Martí, Barcelona, 1709, Tom Tercer, p. 215.

[61] V. BALAGUER, ob. cit., p. 170.

[62] ANDRES AVELINO PI Y ARIMON, Barcelona Antigua y Moderna, ó Descripcion é Historia de esta Ciudad desde su Fundacion hasta Nuestros Dias; Imprenta y Librería Politécnica de Tomás Gorchs, Barcelona, 1854, Tom I, p. 526.

[63] Vg. PEDRO SERRA Y POSTIUS, Epitome Historico del Portentoso Santurario, y Real Monasterio de Nuestra Señora de Monserrate; Pablo Campins, Impressor; Barcelona, 1747, p. 255.

[64] Vg. ARMAND DE FLUVIÀ, «Els Cardona-Rocabertí, barons de Sant Mori i Verges», Gran Enciclopèdia Catalana; ob. cit., vol. 4 (1973), p. 402 i «Els Cardona», ídem, p. 406-407.

[65] JUAN DE PALAFOX Y MENDOZA, Cartas de Santa Teresa de Jesús, Madre y Fundadora de la Reforma de la Orden de Nuestra Señora del Carmen, de la primitiva Observancia; Francisco Foppens, Impresor y Mercader de Libros, Brussel·les, M.DC.LXXVI, p. 299.

[66] MARINA TOLDRÀ, EULÀLIA MIRALLES i ANTONI LLUÍS MOLL, Repertori de Manuscrits Catalans (1474-1620); sota la direcció d'Eulàlia Duran, Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, LX; Institut Joan Lluís Vives i Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2003, vol. III, p. 369.

[67] VICENTE DE LA FUENTE, Escritos de Santa Teresa; M. Rivadeneyra, Impresor-Editor; Madrid, 1862, Tom Segon, p. 366.

[68] MIGUEL BATISTA DE LANUZA, La V[enerable] M[adre] Catalina de Christo, Carmelita Descalza, Compañera de la Sª Madre Teresa de Iesus; Ioseph Lanaja y Lamarca, Saragossa, 1657, p. A.

[69] Cf. J. A. BUTRÒN Y MUXICA, ob, cit., p. 263.

[70] ALBERTO RISCO, Santa Teresa de Jesús; Eléxpuru Hermanos, S.A.; 2a edició, Bilbo, 1925, p. 648.

[71] Cf. S. SOBREQUÉS i VIDAL, Els barons de Catalunya; Editorial Vicens-Vives, Barcelona, 1961, p. 232.

[72] Cf. M. B. DE LANUZA, ob. cit., p. 359.

[73] Ídem, p. 1-2.

[74] Cf. ENRIC BASSEGODA PINEDA, «Fra Bernat Hug de Rocabertí: Comanador d'Alfambra i de Montsó (1436-1461)», Actes del Tretzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Universitat de Girona, 8-13 de setembre de 2003; coordinats per Sadurní Martí, Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Institut de Llengua i Literatura Catalanes de la Universitat de Girona i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2007, vol. III, p. 145.

[75] GERONYMO ÇURITA, Los Cinco Libros Postreros de la Segunda Parte de los Anales de la Corona de Aragon; Iuan de Lanaja y Quartanet, Saragossa, M.DC.X, p. 293.

[76] M. B. DE LANUZA, ob. cit., p. 2.

[77] LAURA GARCÉS, «La impronta de Santa Teresa en tierras valencianas», web de Las Provincias, dilluns 20 d'octubre del 2014;
https://www.lasprovincias.es/sociedad/201410/20/impronta-santa-teresa-tierras-20141020001511-v.html

[78] DIEGO DE YEPES, «Primer testimonio de las personas graves, y letradas que aprobaron el espiritu de la Santa Madre Teresa de Iesus», Vida, Virtudes, y Milagros, de la Bienaventurada Virgen Teresa de Iesus, Madre y Fundadora de la nueva Reformacion de la Orden de los Descalços y Descalças de nuestra Señora del Carmen; Officina de Pedro Crasbeeck, Lisbona, 1616, p. s/n.

[79] Ídem, p. 2[recte i vers].

[80] J. A. BUTRÒN Y MUXICA, ob. cit., p. 168.

[81] PEDRO DE RIBADENEYRA, Vida del P. Francisco de Borja, que fue Duque de Gandia, y despues Religioso, y .III. General de la Compañia de Iesus; A Casa de P. Madrigal, Madrid, 1592, p. 81 [vers].

[82] J. ANTONIO BUTRÒN MUXICA, ob. cit., poema CDLXXXIX, p. 169.

[83] Ídem, poema CDLXXXXVIII, p. 172.

[84] ANTONIO DE SAN JOSEPH, «Notas», Cartas de Santa Teresa de Jesus, Madre y Fundadora de la Reforma de la Orden de Nuestra Señora del Carmen, de la Primitiva Observancia; Imprenta de Don Joseph Doblado, Madrid, M.DCC.XCIII, Carta XXIII, p. 186.

[85] Ídem, p. 191, nota 7.

[86] Ídem, Carta XXII, p. 177.

[87] MIGUEL BATISTA DE LANUZA, Vida de la Bendita Madre Isabel de Santo Domingo. Compañera de Santa Teresa de Iesus. Coadjutora de la Santa, en la Nueva Reforma de la Orden de Nuestra Señora del Monte Carmelo. Fundadora del Monasterio de S. Ioseph de Çaragoça. I Relacion de las Compañeras que traxo, I de las Hijas que crio en este Monasterio; Imprenta del Reino, Madrid, 1638, «Indice de las Cosas Mas Notables que Contiene esta Historia», Lletra C, p. zz3 [vers].

[88] Cf. A. DE SAN JOSEPH, ob. cit., p. 182, nota 10.

[89] Cf. SANTA TERESA DE JESÚS, Obras; novíssima edició, corregida i augmentada, a cura de Vicente de la Fuente, Compañia de Impresores y Libreros del Reino, Madrid, 1881, Tom V, Carta CXCI, p. 35.

[90] SANTA TERESA DE JESÚS, Libro de la vida; a cura de Jorge García López, Ave Fénix Clásicos-252, Plaza & Janés Editores, S.A.; Barcelona, 1998, cap. XXIV, p. 234.

[91] Cf. VICTORIANO LARRAÑAGA, La espiritualidad de San Ignacio de Loyola. Estudio comparativo con la de Teresa de Jesús; Casa de San Pablo, Madrid, 1944, p. 89.

[92] Ídem.

[93] MJ, «Francisco de Borja y Teresa de Jesús: memoria de un encuentro crucial», bloc Teresa, de la rueca a la pluma, 3 de gener del 2013; https://delaruecaalapluma.wordpress.com/2013/10/03/francisco-de-borja-y-teresa-de-jesus-memoria-de-un-encuentro-crucial/

[94] PASQUAL ESCLAPES DE GUILLÒ, Resumen Historial, de la Fundacion, i Antiguedad de la Ciudad de Valencia de los Edetanos, vulgo del Cid. Sus Progressos, Ampliacion, i Fabricas insignes, con notables particularidades; Antonio Bordazar de Artazù, València, 1738, p. 150.

[95] MIGUEL ANTONIO ALARCÓN, Apuntes Históricos sobre la Villa de Torrijos (Toledo) y sus Más Esclarecidos Bienhechores; Imprenta de Francisco Vives Mora, València, 1894, p. 271, nota 2.

[96] J. E. SERRANO Y MORALES, «Breves apuntes históricos de la orden Carmelitana y de sus conventos en Valencia»; Revista de Valencia, Tom II, 1r d'octubre del 1882, p. 488.

[97] Cf. DOLORES GARCÍA HINAREJOS, «El convento de Sant José de Valencia y su patrimonio artístico»; Ars Longa, 16 (2007), p. 41 i 52.

[98] VICENTE BOIX, Manual del Viagero y Guia de los Forasteros en Valencia; Imprenta de José Rius, València, 1849, p. 164.

[99] JOSÉ GARULO, Manual de Forasteros en Valencia; Imprenta de López y C.ª, València, 1841, p. 84.

[100] Cf. D. DE YEPES, ob. cit., p. 574.

[101] Cf. P. DE RIBADENEYRA, ob. cit., p. 83 [vers].

[102] Cf. ARMAND DE FLUVIÀ, «Els Cardona, marquesos de Guadalest i de Castellnou i almiralls d'Aragó», Gran Enciclopèdia Catalana; ob. cit., vol. 4 (1973), p. 398.

[103] Ídem.

[104] RAFEL MOMPÓ, «Més arguments per identificar Santa Teresa de Jesús com a Caterina de Cardona (1)», web de l'Institut Nova Història, 27 de setembre del 2020; https://www.inh.cat/articles/Mes-arguments-per-a-identificar-Santa-Teresa-de-Jesus-com-a-Caterina-de-Cardona-1-

[105] Vg. J. CASSOLA, ob. cit.

[106] Ídem.

[107] Ídem.

[108] Cf. ANTONIO IGUAL ÚBEDA, El Imperio Español, amb il·lustracions de Juan Subías Galter, Editorial Seix Barral, S.A.; Barcelona, 1954, p. 597; JOAQUIM NADAL i FARRERAS, Dos segles d'obscuritat (XVI i XVII), Conèixer Catalunya-24, Dopesa, Barcelona, 1979, p. 10 i ISABEL SEGURA, Guía de mujeres de Barcelona. Recorridos históricos, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 1995, p. 53.

[109] [PERE LABÈRNIA], Diccionari de la Llengua Catalana ab la correspondencia castellana; nova edició, enciclopèdica il·lustrada, Salvat y Comp.ª, S. en C., editors; Barcelona, Volum Primer, s/d.

[110] Ídem, vg. foto de la «Cisterna de Santa Teresa de Cardona al monastir», làmina de fotografies entre les pàgines 200 i 201.

[111] Vg. CATÀLEG DE LA BIBLIOTECA DE CATALUNYA, «Diccionari de la Llengua Catalana ab la correspondencia castellana»; https://cataleg.bnc.cat/search~S13*cat?/XDiccionari+de+la+Llengua+Catalana+ab+la+correspondencia+castellana&searchscope=13&SORT=D/XDiccionari+de+la+Llengua+Catalana+ab+la+correspondencia+castellana&searchscope=13&SORT=D&searchscope2=13&SUBKEY=Diccionari+de+la+Llengua+Catalana+ab+la+correspondencia+castellana/1%2C9%2C9%2CB/frameset&FF=XDiccionari+de+la+Llengua+Catalana+ab+la+correspondencia+castellana&searchscope=13&SORT=D&5%2C5%2C